

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА КИТАЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

КУРСОВА РОБОТА

з китайської філології

на тему:

**СПЕЦИФІКА МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ЯВИЩА ПОЛІСЕМІЇ З
КИТАЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ**

Костюченко Анастасії Олексіївни

Студентки IV курсу, групи Пкит 05-19

Спеціалізація 035.06 Східні мови і літератури

Філологія (Переклад(китайська))

Науковий керівник: старший викладач Костанда І. О.

Національна шкала _____

Кількість балів _____ ЄКТС _____

Члени комісії

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ПОЛІСЕМІЇ	4
1.1 Визначення та основні характеристики поняття полісемії, специфіка явища полісемії в китайській мові в перекладах китайських текстів	4
1.2 Сутність, поняття та класифікація машинного перекладу в сучасній лінгвістиці	8
Висновки до розділу I.....	14
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ З КИТАЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ	16
2.1 Аналіз найбільш популярних систем машинного перекладу (СМП).....	16
2.2 Порівняльний аналіз якості перекладу та недоліки перекладів текстів з китайської мови українською, виконаного за допомогою систем машинного перекладу	22
Висновки до розділу II.....	33
ВИСНОВКИ.....	36
论文摘要.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40

ВСТУП

Слово як елемент мови, що виражає окреме поняття, може бути однозначним і багатозначним, оскільки кількість предметів та явищ зовнішньої дійсності, відображених у свідомості людини, незмірно більша, ніж слів, що позначають ці предмети та явища. При цьому смислова структура слова утворює не просту сукупність значень та вживань, а деяку систему взаємопов'язаних та взаємозумовлених елементів.

Багатозначність (полісемія) властива словам, і морфемам, вона властива також і конструктивним об'єктам. Багатозначністю наділена переважна більшість слів, у чому легко можна переконатися, відкривши тлумачний словник будь-якої мови.

Питання вироблення комплексного підходу до вивчення такого явища як полісемія представляється цікавим. Особливо нині, у зв'язку з великою кількістю багатозначних слів в усіх мовах, що є актуальністю розробки даної курсової роботи.

Актуальність цієї роботи полягає у вивченні багатозначності, тобто полісемії термінологічних одиниць для забезпечення адекватного та точного перекладу, що є показником високої лінгвістичної та перекладацької майстерності. З одного боку, вимога до однозначності терміну позбавляє його будь-яких можливостей для розвитку полісемії, з іншого боку, термін знаходиться під постійним впливом мовних процесів і тому вимагає постійного вивчення.

Об'єкт дослідження – явище полісемії, причини її виникнення, місце у системі мови та вплив на адекватність вихідного тексту, перекладеного системами машинного перекладу.

Предметом дослідження є практична значимість розробки цієї теми, головним чином на основі системи китайської мови з урахуванням ролі явища полісемії в машинному перекладі.

Мета дослідження полягає у дослідженні явища полісемії та його впливу на машинний переклад з китайської мови на українську, встановленні причин її виникнення, визначенні специфіки та способів перекладу багатозначних термінів у терміносистемі науково-технічної та художньої літератури.

Дослідження передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- Знайти визначення понять: «термін», «термінологія», «полісемія»;
- охарактеризувати основні ознаки полісемії;
- дослідити явище полісемії у китайській мові;
- проаналізувати причини виникнення полісемії у китайській мові;
- охарактеризувати специфіку та способи машинного перекладу;
- визначити фактори, які впливають на процес перекладу полісемічних термінів китайської мови на українську мову.

Для досягнення поставленої мети і виконання завдань дослідження в роботі використовуються наступні **методи**: метод лінгвістичного спостереження та опису, метод компонентного аналізу, метод описового пояснення, метод порівняльного аналізу.

Теоретичне значення дослідження визначається більш детальною розробкою способів перекладу та застосування лексично-граматичних трансформацій при перекладі китайських слів засобами української мови.

Практична значимість роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані на семінарських заняттях з практичного перекладу, лексикології, стилістики, в подальшому моніторингу якості машинного перекладу такого явища як полісемія та її впливу на розуміння вихідного тексту реципієнтом, для подальшого вдосконалення машинного перекладу, а також при проведенні уроків китайської мови, як допоміжного матеріалу.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 42 сторінки та 33 позицій використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ПОЛІСЕМІЇ

1.1 Визначення та основні характеристики поняття полісемії, специфіка явища полісемії в китайській мові в перекладах китайських текстів

Полісемія (від грец. polysemos – багатозначний) – наявність у одиниці мови більше одного значення – двох або декількох. Часто, коли говорять про полісемію, мають на увазі насамперед багатозначність слів як одиниць лексики. Лексична полісемія – здатність одного слова служити для позначення різних предметів та явищ дійсності [18, с. 139].

Реалізацію того чи іншого значення слова здійснює ширший контекст чи ситуація, загальна тематика мови. Так само, як контекст зумовлює конкретне значення багатозначного слова, за певних умов може створювати семантичну дифузність, тобто сумісність окремих лексичних значень, коли їхнє розмежування не здійснюється (і не є необхідним). Не тільки лексична сполучуваність та словотвірні особливості характеризують різні значення слів, але також у ряді випадків та особливості граматичної сполучності [18, с. 145].

Між значеннями багатозначного слова існує певний зв'язок, що дає підстави вважати їх значеннями одного слова. Залежно від лексичного оточення (контексту, ситуації) слово хіба що повертається різними гранями властивої йому семантики, причому відсторонені значення продовжують потенційно бути присутнім і за даного слововжитку, що, зокрема, свідчать як обмеження, накладені на семантичний розвиток слова, і можливість застосування похідних та використання синонімічних заміन [18, с. 146].

Утворюючи певну семантичну єдність, значення багатозначного слова пов'язані на підставі подібності реалій (за формою, зовнішнім виглядом, кольором, положенням, спільністю функції) або суміжністю, відповідно до чого розрізняють метафоричні та метонімічні зв'язки значень. Між значеннями багатозначного слова існує семантичний зв'язок, що виражається

також у наявності у них загальних елементів сем. Однак у ряді випадків переносні значення слів пов'язані з основними не загальними елементами сенсу, лише асоціативними ознаками [15, с. 149].

При розмежуванні основних та похідних значень багатозначного слова враховується парадигматична та синтагматична зумовленість слова в окремих значеннях. Основні значення парадигматично більш закріплені й у синтагматичному відношенні вільніші. Це загалом відповідає визначенню основного значення як найменш контекстно-обумовленого (або значення, що насамперед виникає у свідомості носія мови під час вимови слова поза контекстом). Співвідношення між основним і переносними значеннями залишається незмінним: в деяких словах вторинні значення стають головними, основними. Сукупність значень багатозначного слова завжди характеризується певною організацією, що підтверджується, зокрема, перерозподілом значень слова (зміною його семантичної структури). Тотожність слова зазвичай не піддається сумніву. Важко виділити «загальне значення» у структурі багатозначного слова, тому що співвіднесеність значень багатозначних слів з різними предметами та явищами дійсності обумовлює неможливість приписати слову таке узагальнене значення, воно виявилось б громіздким чи порожнім [15, с. 152].

У лінгвістиці прийнято виділяти кілька видів полісемії:

1) радіальна: похідні значення утворюються шляхом розширення одного значення – центрального;

2) ланцюжкова: початкове значення слова, розширюючись, утворює нове значення;

3) радіально-ланцюжкова полісемія: найпоширеніший вид багатозначності, що поєднує у собі два попередні види [15, с. 154].

Китайські філологи виявляють до явища полісемії не менший інтерес, ніж європейці. Багатозначність була відома в Китаї ще в епоху династії Шан (XVI-XI ст. до н. е.), коли ієрогліфам на ворожих кістках приписували різні тлумачення. До епохи Цинь (до 221 р. до н. е.) виникла екзегетична традиція

Сюньгу (训诂), що розвинулася в епоху Хань (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) [21, с. 122]. Це коментаторська традиція, яка передбачала філологічне дослідження текстів, націлена на реконструкцію “істинного” чи “великого” сенсу мови канонів [21, с. 129] та написання філологічного коментаря до багатозначних слів сюнь 訓 і до однозначних слів гу 故 [21, с. 139].

Одними із найвідоміших китайських вчених, які вивчали явище полісемії в китайській мові, є Чжу Сі (朱熹) - філософ, літератор, коментатор конфуціанських канонічних творів [4, с. 22], Чжан Шуньмін (張舜民) - китайський лінгвіст, який працював у галузі фонетики та фонології китайської мови, а також досліджував семантику слів та проблеми полісемії та інші. Згадані нами вище китайські філологи внесли вагомий внесок у вивчення полісемії в китайській мові, розширивши розуміння семантики та лексики китайської мови.

З 1950-х років почали з’являтися філологічні роботи з дослідження полісемії: обговорення діахронічно застарілих та оновлених лексичних значень та семантичних змін, розробка методів розрізнення полісемії та омонімії, видів полісемії, розробка нових термінів для позначення метонімії, полісемії, моносемії і т. д. [21, с. 149].

Полісемія – це явище, коли одне слово може мати кілька різних значень. У китайській мові це явище досить поширене, оскільки китайські ієрогліфи часто мають багато значень.

У китайській мові полісемія є досить специфічною, оскільки багато ієрогліфів може мати дуже різні значення в залежності від контексту, в якому вони використовуються. Наприклад, ієрогліф 生 – *shēng* може мати значення “народжувати”, “живий”, “рости” тощо, але конкретне значення залежить від контексту використання [21, с. 150].

При перекладі китайських текстів полісемія може бути проблемою, оскільки хибне розуміння та тлумачення значення слова може призвести до неправильного перекладу. У китайській мові існує багато слів, які зазвичай

мають багато значень, і їх правильний переклад може залежати від конкретного контексту використання. Тому для точного перекладу китайських текстів необхідно мати не тільки знання з китайської мови, але і розуміти контекст і культурні відтінки.

Ієрогліфи можна класифікувати як іконічні знаки. Вони можуть позначати склад, предмет чи ціле поняття, не обов'язково конкретне. Так, ієрогліф 马 – *т'а* – *кінь* / *коні* може позначати об'єкт – коня або сукупність коней, мислиме як єдине ціле, або ж стосуватись будь-якої окремої частини цього об'єкта – окремії породи, якійсь групі коней, до індивідуальної особини тощо [31, с. 79].

Якщо невідоме слово складається з кількох ієрогліфів, можна розбити його на відомі частини і перекладати, знаючи переклад окремих частин.

Китайська Народна Республіка – велика держава, в якій існує безліч діалектів китайської мови. Таким чином, виникає наступна ситуація: громадяни, які проживають на півдні країни, не завжди можуть розуміти громадян, які проживають на півночі країни. Отже, існування багатой культурної спадщини Китаю, яка відображається в приказках та фразеологічних зворотах мови також ускладнює переклади [31, с. 79].

Китайська мова – тонова. Основною функцією тону є розрізняти сенс слів. Усього існує чотири тони та близько 500 складів. Через таку велику кількість тонів і складів також спостерігається полісемія. У такий спосіб перекласти правильно фразу, без смислового контексту, складно.

Зазвичай переклад китайської фрази має здійснюватися з кінця речення, а не з початку, як в українській мові. Це пов'язано з історією розвитку китайської мови. До середини XX століття писемність здійснювалася справа наліво зверху вниз, але в другій половині століття її змінили та стали писати на європейський манер – зліва направо зверху вниз. Також у результаті реформи було прийнято спрощені ієрогліфи, які містять значно меншу кількість ключів ніж традиційні [31, с. 80].

У китайській мові немає суворої системи пунктуації, але для розпізнавання структури речення використовуються сталі конструкції мови. Також існує частина ієрогліфів, які виконують на письмі службові функції.

Наразі у китайській мові розрізняють два види омонімів: омоніми з однаковим написанням (наприклад, іменик 花 – *huā* – *квітка* і дієслово 花 – *huā* – *витрачати*) і з різним написанням (意义 – *yìyì* – *сенса, значення* та 异议 – *yìyì* – *заперечення, розбіжність*) [21, с. 200].

Полісемія є однією з найскладніших проблем у машинному перекладі китайської мови. Оскільки багато ієрогліфів мають багато значень, машинний переклад може вибрати неправильне значення слова, що може призвести до неправильного перекладу.

Для розв'язання цієї проблеми системи машинного перекладу використовують різні методи, такі як статистичні моделі, нейронні мережі та глибинне навчання. Ці методи дозволяють збирати та аналізувати великі обсяги даних, включаючи контекст використання слів та інші мовні особливості, що допомагає зрозуміти правильне значення слова.

Машинний переклад відстає від людського у перекладі текстів, багатих на полісемію, оскільки розуміння контексту та культурних відтінків є надзвичайно складним завданням, наразі непідвладним машині для опанування. Тому важливо використовувати машинний переклад у поєднанні з редакцією людиною, щоб забезпечити якісний переклад тексту з китайської мови на українську з урахуванням такого явища як полісемія.

1.2 Сутність, поняття та класифікація машинного перекладу в сучасній лінгвістиці

Термін “машинний переклад” може розумітися у двох різних сенсах – у широкому та вузькому. У широкому значенні машинний переклад – це область наукових досліджень, що вивчає лінгвістику, кібернетику та частково –

математику, яка має на меті побудову систем, що реалізують безпосередньо сам машинний переклад [20, с. 79].

У вузькому значенні машинний переклад є процесом перекладу певного тексту з однієї природної мови на іншу, що реалізується комп'ютером з можливою участю людини. Як правило, вхідний текст не супроводжується жодними вказівками щодо контексту або цілі перекладу [20, с. 80].

Машинний переклад має власні різновиди, а також специфічні стратегії та механізми. У лекціях Ларі Чайлдса, проведених у рамках Міжнародної Конференції з Технічних Комунікацій 1990 р. було виділено такі види машинного перекладу:

- повністю автоматичний переклад;
- автоматизований машинний переклад за участю людини;
- переклад, що здійснюється людиною з використанням комп'ютера [19].

При машинному перекладі людина може мати різний рівень участі:

1. Передредагування – людина вручну готує текст до машинної обробки: прибирає неоднозначні поєднання, у деяких ситуаціях загалом спрощує вихідний текст.

2. Інтерредагування – людина втручається безпосередньо в процес перекладу і вирішує складні ситуації, що склалися.

3. Постредагування – людина обробляє кінцевий результат машинного перекладу та виправляє недоліки.

4. Змішана участь людини – будь-які з трьох перерахованих вище варіантів можуть бути застосовані до одного тексту одночасно [3, с. 214].

Переклад, який виконує людина, але за допомогою будь-якої програми-помічника (наприклад, комп'ютерного словника) називається автоматизованим.

Датою появи машинного перекладу як наукового напрямку прийнято вважати 1946 р., коли Уоррен Уівер, директор відділення природничих наук

Рокфеллерівського фонду, в листуванні з Ендрю Бутом і Норбертом Вінером уперше сформулював концепцію машинного перекладу, яку трохи пізніше (1949 р.) розвинув у своєму меморандумі “Translation”, адресованому фонду [2, с. 45].

У 1952 р. відбулася перша конференція з машинного перекладу у Технологічному університеті штату Массачусетс, а в 1954 р. у Нью-Йорку була представлена перша система машинного перекладу – IBM Mark II, розроблена компанією IBM спільно з Університетом міста Джорджтаун (ця подія увійшла до історії як Джорджтаунський експеримент) [2, с. 46].

На початку 50-х років ціла низка дослідницьких груп у США та в Європі працювали у галузі машинного перекладу. У ці дослідження були вкладені значні кошти, проте результати дуже скоро розчарували інвесторів. Однією з головних причин невисокої якості машинного перекладу у ті роки були обмежені можливості апаратних засобів: малий обсяг пам'яті при повільному доступі до інформації, що міститься в ній, неможливість повноцінного використання мов програмування найвищого рівня [2, с. 47].

З розвитком обчислювальної техніки наприкінці 70-х (поява мікрокомп'ютерів, розвиток мереж, збільшення ресурсів пам'яті) переклад увійшов в епоху “Ренесансу”. При цьому дещо змістилися акценти: дослідники тепер ставили за мету розвиток “реалістичних” систем машинного перекладу, що передбачали участь людини на різних стадіях процесу перекладу.

90-ті роки принесли із собою бурхливий розвиток ринку персональних комп'ютерів (від настільних до кишенькових) та інформаційних технологій, широке використання мережі Інтернет (яка стає дедалі більше міжнародною та багатомовною). Все це уможливило, а головне підвищило запит на якісний машинний переклад та подальший розвиток систем машинного перекладу [2, с. 48].

Переваги машинного перекладу:

- Висока швидкість перекладу. Використання системи машинного перекладу дозволяє значно скоротити час, потрібний для перекладу текстів.
- Низька вартість перекладу. Вдаючись до послуг професійних перекладачів, ми змушені платити гроші за кожен сторінку перекладу. Однак часто немає необхідності в отриманні ідеального перекладу тексту, а, наприклад, потрібно швидко зрозуміти зміст надісланого листа. У цьому випадку система перекладу, без сумніву, стане надійним та ефективним помічником.
- Конфіденційність. Багато користувачів регулярно використовують системи машинного перекладу для перекладу особистих листів, адже далеко не кожна людина готова віддати сторонньому перекладачеві особисте листування або довірити переказ фінансових документів.
- Універсальність. Професійний перекладач, як правило, має спеціалізацію щодо перекладу текстів певної тематики. Системи машинного перекладу можуть впоратись з перекладом текстів різних областей: для правильного перекладу спеціалізованих термінів іноді достатньо підключити необхідні налаштування.
- Переклад у режимі онлайн та переклад змісту Інтернет-сторінок. Переваги послуги онлайн перекладу інформації очевидні. Сервіси онлайн-перекладу завжди під рукою і допоможуть в потрібний момент швидко перекласти інформацію, якщо у вас немає програми-перекладача. Крім цього, сьогодні за допомогою систем перекладу можна перекладати зміст інтернет-сторінок та запити пошукових систем [24].

Існують дві основні класифікації видів перекладу:

- а) за характером перекладених текстів (жанрово-стилістичні особливості оригіналу);

б) за характером мовних дій перекладача в процесі перекладу (форми перекладу) [29, с. 245].

Жанрово-стилістична класифікація перекладів залежно від жанрово-стилістичних особливостей оригіналу та виділяє три наступні функціональні види перекладу:

- художній;
- суспільно-політичний;
- спеціальний [29, с. 246].

Об'єктом художнього перекладу є художні твори. Основне завдання будь-якого художнього твору полягає у досягненні образно-емоційного та естетичного впливу на читача. З метою досягнення певного естетичного впливу у вихідному тексті має використовуватися величезна кількість різноманітних мовних засобів, від епітетів до ритміко-синтаксичної побудови фрази. Така естетична спрямованість відрізняє художній переклад з інших видів перекладів. Системам машинного перекладу з зазначених вище причин подібні тексти піддаються найважче [29, с. 247].

Суспільно-політичним перекладом називається переклад текстів суспільно-політичного та публіцистичного характеру з пропагандистською чи агітаційною установкою. Суспільно-політичний переклад характеризується яскравим емоційним забарвленням з великою насиченістю різною термінологією [29, с. 247].

Спеціальний переклад обслуговує різні предметні галузі знань, що мають специфічну термінологічну номенклатуру. Об'єктом спеціального перекладу є матеріали, що належать до різних сфер людського знання та практики науки та техніки. Ці матеріали характеризуються гранично точним виразом думки, отже, й широким використанням термінології. Такий переклад для систем машинного перекладу реалізувати найпростіше, оскільки спеціальні тексти характеризуються суворою логікою побудови тексту,

сталою та визначеною структурою речень, відсутністю емоційного забарвлення та підтексту [29, с. 248].

Під формами перекладу розуміється спосіб, за якого здійснюється переклад:

- письмовий (писемно-письмовий, зорово-письмовий, письмовий переклад на слух);
- усний (усний переклад на слух, зорово-усний переклад або переклад з листа, тобто усний переклад візуально сприйнятого вихідного письмового тексту) [23, с. 478].

Машинній реалізації простіше піддається письмовий переклад, оскільки усний вимагає вирішення додаткового завдання – розпізнання та синтезу усного мовлення.

Машинний переклад зустрічається з великою кількістю проблем, як специфічних (пов'язаних із суттю комп'ютерних систем та механізмів), так і загальних. Перекладачі порушували питання про можливість перекладу ще за довгий час до появи будь-яких систем механізованого перекладу. Такі знамениті науковці, як В. Гумбольдт чи Г.В. Лейбніц ставили під сумнів саму можливість адекватної передачі колориту однієї культури та національної своєрідності через мову іншої національності. І справді, проблема багатозначності в машинному перекладі є одним із найскладніших прикладних завдань, пов'язаних з пошуком правильного лексичного значення [22, с. 655].

Незважаючи на те, що сучасні комп'ютерні програми перекладу вже достатньо адекватні за деякими параметрами, і вдосконалюються день у день, на очах покращують результати перекладу найпоширенішими мовами, вони досі не завжди справляються із завданням правильного підбору контекстуально необхідного варіанта перекладу. Контекст – це закінчена у змістовному відношенні частина тексту, і від нього залежить рішення перекладача щодо застосування того чи іншого еквівалента. Без контексту

складно зрозуміти точний зміст окремих слів. Відповідно, і вибрати правильний еквівалент при перекладі стає набагато складнішим. Системам машинного перекладу поки що непідвладний аналіз контексту на тому ж рівні, що й людині-перекладачу. Удале вирішення цієї проблеми важливе і для машинного перекладу, і для інших систем обробки текстів – програм пошуку та класифікації [22, с. 656].

Також проблему багатозначності представляє граматична та лексична полісемія, тобто багатозначність усередині того самого слова. Лексична полісемія передбачає здатність одного слова позначати кілька предметів чи явищ. Граматична – збіг різних граматичних форм однієї лексеми. Існує два основні види вирішення цієї проблеми: автоматичний та інтерактивний (останній ще може мати назви “діалоговий” або “напівавтоматичний”). Автоматичний метод має на увазі повністю комп’ютерне вирішення проблеми, наприклад, за допомогою фільтрів, що звужують спектр можливих значень. Наприклад, такими фільтрами можуть бути правила сполучуваності лексем. Інтерактивний метод передбачає участь людини-редактора у вирішенні складних моментів, де комп’ютер пропонує кілька варіантів перекладу.

Висновки до розділу I

У даному розділі нами були використані наступні методи дослідження для розкриття явища полісемії та поняття машинного перекладу: метод лінгвістичного спостереження та опису, метод компонентного аналізу. Проблема полісемії не є новою, проте в XXI столітті вона стала центром семантичних досліджень та набуває дедалі більшої актуальності. Полісемія є природним феноменом, притаманним усім мовам, та виступає одним із найважливіших способів для розширення й оновлення лексики мови.

Переклад явища полісемія є одним із найскладніших завдань машинного перекладу. Багатозначні слова – це слова, які мають кілька різних значень,

тому їхній переклад може залежати від контексту, в якому вони використовуються.

У лінгвістиці прийнято виділяти кілька видів полісемії: радіальна, ланцюжкова та радіально-ланцюжкова полісемія. Китайські філологи виявляють до явища полісемії не менший інтерес, ніж європейці. У китайській мові полісемія є досить специфічною, оскільки багато ієрогліфів може мати дуже різні значення в залежності від контексту, в якому вони використовуються. Проблему багатозначності представляє також граматична та лексична полісемія, тобто багатозначність усередині того самого слова. При перекладі китайських текстів полісемія може бути проблемою, оскільки хибне розуміння та тлумачення значення слова може призвести до неправильного перекладу. Для розв'язання цієї проблеми системи машинного перекладу використовують різні методи, такі як статистичні моделі, нейронні мережі та глибинне навчання. Машинній реалізації простіше піддається письмовий переклад, оскільки усний вимагає вирішення додаткового завдання – розпізнання та синтезу усного мовлення.

Контекст під час перекладу багатозначних слів відіграє одну з надважливих ролей. Від знання того, що було або ще буде сказано, усний перекладач має можливість вдалого тлумачення та передачі змісту повідомлення. Без мовного оточення (контексту), в якому безпосередньо вживаються полісемантичні лексичні одиниці, можливість виконати адекватний переклад малоімовірний або зовсім відсутній.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ З КИТАЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

2.1 Аналіз найбільш популярних систем машинного перекладу (СМШ)

На сьогоднішній день існує безліч систем машинного перекладу, кожна з яких має свої переваги та недоліки. Однак якщо говорити про найпопулярніші системи машинного перекладу, то серед них можна виділити наступні:

Google Translate [20, с. 78], [7]. Ця система машинного перекладу використовує неймережі та алгоритми машинного навчання для перекладу тексту з однієї мови на іншу. Вона відома своєю широкою підтримкою мов, що охоплює більшість мов світу. Також Google Translate надає користувачам можливість перекладати не лише окремі слова та фрази, а й цілі тексти, аудіо та відео матеріали.

Основні переваги та недоліки цієї системи перекладу:

Переваги:

Підтримка більшості мов світу: Google Translate підтримує більше 100 мов, що дозволяє користувачам перекладати тексти, відео та аудіо матеріали на різні мови.

Якість перекладів: Google Translate має високу точність перекладів, особливо для популярних мов, таких як англійська, французька, німецька та інші.

Широкий спектр функцій: Google Translate дозволяє перекладати текст зображення, документи та веб-сторінки. Також є функція “Розмова”, що дозволяє перекладати розмову в режимі реального часу.

Безкоштовна: Google Translate є безкоштовною та доступною для користувачів з усього світу системою.

Інтеграція з іншими продуктами Google: Google Translate можна використовувати з іншими продуктами Google, такими як Chrome, Gmail, Android та інші.

Недоліки:

Не дуже точні переклади деяких мов: хоча Google Translate має високу точність для деяких мов, таких як англійська, французька та німецька, для інших мов переклади можуть бути менш точними.

Неперекладні слова та вирази: як і в інших системах машинного перекладу, Google Translate може містити помилки та неправильні еквіваленти для складних або неоднозначних слів та виразів.

Microsoft Translator [20, с. 79], [5]. Ця система машинного перекладу розроблена компанією Microsoft та базується на технологіях машинного навчання та глибинного навчання. Microsoft Translator також підтримує більшість мов світу, але може бути менш точним за Google Translate.

Основні переваги та недоліки цієї системи перекладу наступні:

Переваги:

Підтримка більшості мов світу: Microsoft Translator підтримує більше 60 мов, що дозволяє користувачам перекладати тексти, відео та аудіо матеріали на різні мови.

Якість перекладів: Microsoft Translator має високу точність перекладів, особливо для популярних мов, таких як англійська, французька, німецька та інші.

Широкий спектр функцій: Microsoft Translator дозволяє перекладати текст зображення, документи та веб-сторінки. Також є функція “Розмова”, що дозволяє перекладати розмову в режимі реального часу.

Інтеграція з іншими продуктами Microsoft: Microsoft Translator можна використовувати з іншими продуктами Microsoft, такими як Office, Skype, Edge та інші.

Недоліки: не дуже точні переклади деяких мов.

Якщо ви користуєтеся Microsoft Translator в режимі офлайн, то він підтримує обмежений мовний спектр.

Обмежена функціональність у безкоштовній версії: деякі функції Microsoft Translator доступні лише у платній версії, такі як переклад веб-сторінок та документів.

DeepL [10, с. 236], [9]. Це нова система машинного перекладу, яка привернула увагу своєю високою точністю перекладів, особливо в контексті перекладу з англійської на інші мови. DeepL використовує глибинне навчання та нейромережі, а також має велику кількість мов, які підтримує.

Основні переваги та недоліки системи перекладу DeepL:

Переваги:

Висока якість перекладів: DeepL має високу точність перекладів для багатьох мов, включаючи менш популярні мови, які можуть бути складними для інших систем машинного перекладу.

Найкраща система перекладу для перекладу з англійської мови: За результатами дослідження зі зведеної системи машинного перекладу (WMT) у 2020 році, DeepL зайняла перше місце у категорії перекладу з англійської мови для інших мов.

Велика швидкість перекладу: DeepL здатна швидко перекладати великі обсяги тексту та документів, що дозволяє їй бути корисною для бізнесу та наукових досліджень.

Збереження конфіденційності даних: DeepL гарантує захист конфіденційності даних користувачів, оскільки переклад здійснюється без збереження тексту на серверах компанії.

Безкоштовна та платна версії: DeepL має безкоштовну версію, а також платну версію для більших обсягів перекладів та використання у комерційних цілях.

Недоліки:

Обмежена кількість мов: DeepL підтримує близько 30 мов, що менше ніж у деяких інших систем машинного перекладу.

Обмежена кількість функцій: DeepL не має деяких функцій, які доступні в інших системах машинного перекладу, наприклад, перекладу зображень та документів.

Yandex.Translate [13, с. 66]. Ця система машинного перекладу розроблена компанією Яндекс і підтримує більшість мов світу. Вона використовує технології машинного навчання та глибинного навчання для перекладу тексту, а також має функції перекладу в режимі онлайн та офлайн.

Основні переваги та недоліки системи перекладу Yandex.Translate наступні:

Переваги:

Висока якість перекладів: Yandex.Translate забезпечує високу якість перекладів для багатьох мов, включаючи менш популярні мови Східної Європи та Росії.

Розширені можливості перекладу: Yandex.Translate має ряд додаткових функцій, таких як можливість перекладу відео, зображень та аудіофайлів, що робить його більш універсальним інструментом для використання у різних сферах діяльності.

Наявність додаткових інструментів для перекладу: Yandex.Translate пропонує додаткові інструменти, такі як перекладач словарних слів, що дозволяє знайти синоніми та переклади спеціалізованої лексики.

Безкоштовна версія та платна версія: Yandex.Translate має безкоштовну версію, а також платну версію з більш високою якістю перекладу та ширшим спектром можливостей.

Недоліки:

Невисока якість перекладу для деяких мов: Якщо порівнювати з іншими системами машинного перекладу, то якість перекладів Yandex.Translate для деяких мов, таких як англійська, може бути нижчою.

Обмежена кількість мов: Yandex.Translate підтримує менше мов, ніж деякі інші системи машинного перекладу.

Нестабільність роботи: Yandex.Translate може бути нестабільним у роботі, що може призвести до зниження якості перекладу або затримок у роботі.

Найголовніший і найважливіший у сучасних реаліях недолік Yandex.Translate – це продукт російської ІТ-компанії Yandex, що є заблокованою на території України указом Президента України В. О. Зеленським [27]. Нами було включено цю систему машинного перекладу в список найпопулярніших СМП тому, що, нажаль, багато українців за кордоном досі користуються цим перекладачем, навіть після повномасштабного вторгнення росії на територію України, а також СМП Yandex.Translate є основою таких перекладацьких платформ як Smartcat [11], що досі широко використовується перекладачами-фрілансерами по всьому світу, незважаючи на його російське коріння. В свою чергу, ми закликаємо перекладачів використовувати СМП тільки українських, європейських або американських розробників.

SYSTRAN [12] – це одна з найстаріших систем машинного перекладу, яка була розроблена у 1968 році. Основні переваги та недоліки системи перекладу SYSTRAN [19].

Переваги:

Багатий досвід: SYSTRAN має багатий досвід у розробці систем машинного перекладу, що дозволяє йому забезпечувати високу якість перекладів для багатьох мов.

Можливість роботи в офлайн-режимі: SYSTRAN дозволяє використовувати свої перекладачі в офлайн-режимі, що є важливою функцією для користувачів, які працюють в умовах, коли відсутній доступ до Інтернету.

Гнучкість та можливість налаштування: SYSTRAN дозволяє користувачам налаштовувати свої перекладачі під свої потреби, що дозволяє досягти високої якості перекладів у специфічних галузях знань.

Забезпечення конфіденційності: SYSTRAN забезпечує захист конфіденційності перекладених даних, що є важливою функцією для користувачів, які перекладають конфіденційну інформацію.

Недоліки:

SYSTRAN підтримує обмежену кількість мов порівняно з іншими системами машинного перекладу, що може знизити його корисність для користувачів, які потребують перекладу тексту різними мовами.

Висока вартість: SYSTRAN є платною системою машинного перекладу, що може зробити її менш доступною для деяких користувачів.

Низька швидкість роботи: SYSTRAN може бути повільним у роботі порівняно з іншими системами машинного перекладу, що може зменшити продуктивність користувачів.

Отже, у мовознавстві під системами машинного перекладу розуміють такий тип програмного забезпечення, який здійснює обробку та переклад тексту з однієї природної мови на іншу з максимальним збереженням змісту та структури оригіналу. Сучасні системи здійснюють переклад тексту з урахуванням морфологічних, синтаксичних та семантичних даних, втім якість перекладу не завжди є високою через граматичні та лексичні помилки.

Підсумовуючи результати, ми вважаємо, що переклад, який надають нам СМП, можна використовувати лише при бажанні ознайомитися з інформацією, що доступна виключно іноземною мовою. Переклад, виконаний СМП не варто використовувати як повноцінний, навіть розробники систем акцентують на цьому увагу. Для того, щоб перетворити отриманий переклад на якісний та адекватний, потрібно виконати постредагування, виправити лексичні та граматичні помилки. Щоб довести цю тезу нами було проведено порівняльне дослідження.

2.2 Порівняльний аналіз якості перекладу та недоліки перекладів текстів з китайської мови українською, виконаного за допомогою систем машинного перекладу

Для проведення порівняльного аналізу якості перекладу тексту з китайської мови на українську, виконаного за допомогою систем машинного перекладу, нами було відібрано кілька текстів різних жанрів, зроблено їх перекладацький аналіз та перекладено за допомогою двох найпопулярніших систем машинного перекладу: Google Translate та DeepL.

Перший текст – технічна довідка-ознайомлення з сучасною розробкою штучного інтелекту – чатом GPT. Текст багатий на специфічну вузькопрофільну технічну лексику. Нижче нами наведений уривок з інструкції-опису до додатку ChatGPT [1], варіації його спеціального перекладу за допомогою систем машинного перекладу Google Translate та DeepL, також проаналізовано явище полісемії на прикладах даних уривків.

Оригінальний текст	Переклад Google Translate	Переклад DeepL
ChatGPT 使用称为Transformer 的深度学习架构构建，使其能够学习语言模式并生成连贯且类似人类的文本。它已经过大量文本数据集的训练，因此可以对各种提示做出响应，从一般知识问题到更复杂的对话主题。	ChatGPT створено з використанням архітектури глибокого навчання під назвою Transformer, яка дає змогу вивчати мовні шаблони та генерувати зв'язний і схожий на людину текст. Його було навчено на масивних текстових наборах даних, щоб він міг відповідати на	ChatGPT побудований з використанням архітектури глибокого навчання під назвою Transformer, яка дозволяє йому вивчати мовні патерни і генерувати зв'язний текст, схожий на людський. Він був навчений на великому наборі текстових даних і тому може реагувати

	різноманітні підказки, від загальних питань до більш складних розмовних тем.	на різноманітні підказки, від загальних запитань до більш складних розмовних тем.
--	--	---

Перші розбіжності в перекладі помічаємо у слові 构建 – *gòujiàn* – *створювати, будувати, споруджувати*. Так як ChatGPT — це модель мови, розроблена OpenAI, у перекладі доречніше використати універсальний еквівалент “побудувати” [26, с. 629], адже семантичне значення еквіваленту “створювати” [26, с. 676] є більш абстрактним, а значення дієслова “споруджувати” [26, с. 557] — більш конкретним і частіше вживається на позначення дії, пов’язаної з архітектурою, будівництвом.

深度学 — *shēndù xuéxí* – сталий термін, що в сфері ІТ має єдиний можливий варіант перекладу – «глибинне навчання». Глибинне навчання - це галузь штучного інтелекту, яка дозволяє комп'ютерам навчитися виконувати завдання, що зазвичай виконуються людьми. Ця технологія машинного навчання дозволяє комп'ютерам навчитися на основі людського досвіду, що в результаті допомагає автоматизувати різні процеси [6, с. 199]. Обидві системи машинного перекладу надають еквівалент «глибоке навчання», що є стилістично невірним у даному контексті.

使其能够 — *shǐ qí nénggòu*: 能够 — *nénggòu* — *могти, бути в стані; бути можливим, може статися*. У поєднанні з модальним дієсловом спонування 使 отримаємо значення “надавати можливість”, “робити щось можливим”. Системи машинного перекладу надають нам два варіанти перекладу: “давати змогу” та “дозволяти”. На нашу думку доцільніше в перекладі використати саме еквівалент “дозволяти” [6, с. 347], адже в даному контексті йдеться про конкретні повноваження надані штучному інтелекту людиною-програмістом, а не про широкий спектр можливостей, серед яких машина сама вільна обирати свої дії.

语言模式 — yǔyán móshì: 语言 — yǔyán — мова та 模式 — móshì — модель, зразок, патерн, тип, режим, метод, парадигма. Системами машинного перекладу нам було надано два варіанти перекладу “мовні шаблони” та “мовні патерни”. На нашу думку в перекладі доцільніше вжити саме еквівалент “мовний патерн”, адже саме цей термін використовується на позначення способу розв’язування задач проектування комп’ютерних програм [26, с. 2217].

似人类的文本 — shì rénlèi de wénběn — система машинного перекладу Google Translate надає нам еквівалент “схожий на людину текст”, що є стилістичною помилкою та зовсім не може розглядатися як правильний варіант перекладу.

Система машинного перекладу DeepL перекладає як “текст, схожий на людський”, що також є не зовсім правильним зі стилістичної точки зору. В українській мові людина “розмовляє”, а не “генерує текст”, тому в даному контексті з технічною лексиною краще застосувати перекладацьку трансформацію додавання та перекласти наступним чином: “тексти, схожі на створені людиною”.

大量文本数据集 — dàliàng wénběn shùjù jí: 大量 — dàliàng — великий, масивний, у великій кількості; масовий, чисельний; вагомий; 文本 — wénběn текст, стаття; 数据集 — shùjù jí — набір даних, датасет. Система машинного перекладу Google Translate надає нам еквівалент “масивні текстові набори даних”, а система машинного перекладу DeepL перекладає як “великі набори текстових даних”. Нами було прийнято рішення зупинитися на варіанті перекладу «великі набори текстових даних», адже цей еквівалент є стилістично більш правильним у контексті термінології ІТ.

提示 — tíshì — нагадування, підказка. Обидві системи машинного перекладу використовують еквівалент “підказка” для перекладу даної реалії. Проте з даного контексту можливо ідентифікувати, що йдеться про “запит”,

що людина вводить у пошукову строку. “Нагадування” має значення відновлення у пам’яті когось або щось, бути схожим на когось, бути доказом чогось [6, с. 45]. “Підказка” – це повідомлення, вказівка адресатові на тему його подальших дій [26, с. 2376]. Саме тому вищеописані еквіваленти слова 提示 – *tíshì* не можуть бути використані для адекватного перекладу реалії. Запит – це специфічне повідомлення, яке спонукає інформаційну систему до виконання певних дій [6, с. 256], тому даний еквівалент вважається нами як адекватний для перекладу даної реалії в даному контексті.

对话主题: 对话 – duìhuà – діалог, вести діалог; розмова, розмова, співбесіда, 主题 – zhǔtí основне питання, головна тема; сюжет, фабула, предмет; обидві системи машинного перекладу використовують еквівалент “розмовні теми” для перекладу даної реалії, проте ми вважаємо, що в даному контексті доцільніше використати еквівалент “теми діалогу”, адже йдеться про діалоговий чат на основі штучного інтелекту.

Підсумовуючи все проаналізоване вище, адекватний переклад обраного нами, перекладеного за допомогою систем машинного перекладу та відредагований людиною уривку наступний: “Система ChatGPT побудована на архітектурі глибинного навчання Transformer, що дозволяє їй вивчати мовні патерни та генерувати зв’язні тексти, схожі на створені людиною. Вона була натренована на великих наборах текстових даних, тому може відповідати на різноманітні запити, від загальних запитань до складніших тем діалогу”.

Наступний уривок був взятий нами із роману Шень Шисі (沈石溪) “Переправа горалів” (斑羚飞渡) [32]. Це твір літературно-художнього стилю. Даний роман описує події, що розгортаються під час полювання на стадо гімалайських горалів. Останні опиняються у скрутному становищі, і щоб збільшити шанси на виживання свого роду, вони приймають рішення пожертвувати старшою половиною свого стада, щоб зберегти молодших, таким чином перехитривши мисливців та подарувавши своєму роду продовження. Твір багатий на різноманітні художні засоби: епітети, метафори,

порівняння, уособлення, алегорії. Нижче нами наведено оригінальний уривок із роману [32, с. 26] та варіанти його перекладу за допомогою систем машинного перекладу Microsoft Translator та DeepL, а також проаналізовано явище полісемії на прикладах даних уривків.

Оригінальний текст	Переклад Microsoft Translator	Переклад DeepL
<p>我没想到，在面临种群灭绝的关键时刻，斑羚群竟然能想出牺牲一半挽救一半的办法来赢得种群的生存机会。我没想到，老斑羚们会那么从容地走向死亡。我看得目瞪口呆，所有的猎人都看得目瞪口呆，连狗也惊讶地张大嘴，长长的舌头拖出嘴外，停止了吠叫。</p>	<p>Я не очікував, що в критичний момент, коли стикається з вимиранням популяції, популяція імпала може придумати спосіб пожертвувати половиною, щоб заощадити половину, щоб завоювати виживання популяції. Я не очікував, що імпали загинуть так спокійно. Я був ошелешений, всі мисливці були ошелешені, навіть собака здивовано відкрила пащу, її довгий язик витяг з рота, і перестав гавкати.</p>	<p>Я не думав, що в критичний момент, коли популяції загрожує вимирання, стадо джейранів зможе знайти спосіб пожертвувати половиною, щоб врятувати половину, щоб виграти шанс на виживання. Я не думав, що старі газелі з такою легкістю підуть на смерть. Я дивився з трепетом, всі мисливці дивилися з трепетом, і навіть собаки перестали гавкати від несподіванки, коли їхні роти широко розкрилися, а довгі язики висунулися назовні.</p>

没想到 – *méixiǎngdào* – *несподівано, непередбачено; невтямки; не чекав; хто б міг подумати*, – сталий вираз на позначення реакції людини на неочікувану ситуацію. Система машинного перекладу Microsoft Translator надає нам еквівалент “не очікувати”, а система машинного перекладу DeepL перекладає як “не думати”. Ми погоджуємось із еквівалентом “не очікувати”, адже з контексту ми можемо дізнатись, що подібна поведінка тварин не могла бути спрогнозованою та заскочила мисливців зненацька.

斑羚 – *bānlíng* – *гімалайський горал* (лат. *Naemorhedus goral*). Системи машинного перекладу Microsoft Translator та DeepL надають нам ряд еквівалентів: “імпала”, “джейран”, “газель”, що позначають зовсім інших тварин. Для того, щоб правильно зрозуміти про кого саме йдеться, та для забезпечення подальшого адекватного перекладу, людині-перекладачу потрібно провести елементарний інтернет-пошук та проаналізувати отриману інформацію: імпала, джейран та газель належать до сімейства бикових (Bovidae) [28, с. 99], а горал до сімейства козових (Caprinae) [8, с. 378]. Ці тварини не належать до одного роду, хоча вони мають спільні риси, такі як висока маневреність та здатність до стрибків, що допомагає їм уникати хижаків та схожий зовнішній вигляд, що часто вводить в оману. До того ж, на початку роману ми можемо зустріти конкретний опис тварин, про яких далі піде мова [32, с. 7]: “Гімалайський горал, також відомий як горал, – тварина, що ззовні схожа на домашню козу, але під щелепою не має бороди, добре стрибає. Дорослий горал важить приблизно від 60 до 70 цзінь (30 – 40 кг.)”

Також в ідентифікуванні про кого саме із тварин йде мова, перекладачу може допомогти інформація про географічні райони поширення вищезгаданих видів. Імпала поширена в Африці на південь від Сахари, джейран зустрічається в Центральній та Південно-Західній Азії, газелі мають широке поширення в Африці, Азії та на Близькому Сході. Горали ж зустрічаються в гірських регіонах різних країн, таких як Східний Тибет, гірські райони Верхньої М'янми, різні регіони Китаю (Сичуань, Юньнань, Шаньсі, Сінцзяні),

Кореї та інші [8, с. 379]. Отже, єдиним можливим варіантом перекладу слова 斑羚 – *bānlíng* в романі “斑羚飞渡” є “горал” або “гімалайський горал”.

想出办法 – *xiǎngchū bānfǎ* – *вийти із скрути в результаті; винайти спосіб*. Система машинного перекладу Microsoft Translator надає нам еквівалент “придумати спосіб”, а система машинного перекладу DeepL перекладає як “знайти спосіб”. Еквіваленти перекладу надані СМП є можливими, адже всі дієслова в поєднанні з іменником “спосіб” в даному контексті мають значення розумового пошуку певного вирішення ситуації. Тому обидва варіанти перекладу є можливими та вважаються нами за адекватні.

挽救 – *wǎnjiù* *врятувати, позбавити чогось*. Система машинного перекладу Microsoft Translator надає нам еквівалент “заощадити”, а система машинного перекладу DeepL перекладає як “врятувати”. З контексту ми можемо здогадатися про те, що йде мова про порятунок половини стада горалів («*挽救一半*»), тому еквівалент “заощадити”, наданий СМП Microsoft Translator є не адекватним і не може бути використаний у перекладі даного уривку.

赢得 – *yíngdé* – *виграти, отримати, досягти; здобути, завоювати, бути винагородженим*. Система машинного перекладу Microsoft Translator надає нам еквівалент “завоювати”, а система машинного перекладу DeepL перекладає як “виграти”. В контексті *赢得种群的生存机会* – *yíngdé zhǒngqún de shēngcún jīhuì* – *здобути шанс на існування свого виду* на нашу думку доречніше використати саме еквівалент “здобути”, адже “завойовувати” вживається у значенні використання зброї та насильства для завоювання територій та підпорядкування народів; в переносному значенні – витратити зусилля, долати перешкоди та проблеми з метою досягнення певної мети. Саме тому такий еквівалент не задовільняє контекст уривку що потребує перекладу [26, с. 58].; “Виграти” має значення отримувати щось через участь у різних іграх або розіграшах, як от лотерея тощо; досягати перемоги або позитивного

результату у певній справі, проєкті чи діяльності; боротися за перемогу та досягнення позитивного результату у чомусь певному [26, с. 378], тому такий еквівалент має позитивне забарвлення, що не є доречним в контексті полювання із сторони жертви. “Здобувати” має значення не зважаючи на труднощі, прикладати чимало зусиль та витратити час на досягнення мети в різних сферах, таких як боротьба, навчання та інші [26, с. 543]. Саме тому ми вважаємо, що цей еквівалент є доречним та адекватним для перекладу наданого нами уривку в контексті полювання зі сторони жертви.

从容 – cóngróng – спокійно; невимушено; не поспішаючи, неквапливо.

Система машинного перекладу Microsoft Translator надає нам еквівалент “спокійно”, а система машинного перекладу DeepL перекладає як “з легкістю”. На нашу думку обидва еквіваленти можуть бути використані в перекладі, адже еквівалент DeepL “з легкістю” в даному контексті має значення “легко”, “з легким серцем”, “з легкою душею”, що в буквальному значенні і є синонімами до слова “спокійно” [26, с. 562]. Отже, який саме еквівалент обрати для перекладу даного слова залежить від перекладацьких трансформацій, які людина-перекладач використає після першого (технічного) етапу перекладу тексту задля кращого донесення інформації та почуттів до реципієнта мови перекладу.

走向死亡 – zǒuxiàng sǐwáng – досл.: іти назустріч смерті. Дану реалію система машинного перекладу Microsoft Translator перекладає як “загинуті”, а система машинного перекладу DeepL надає еквівалент “піти на смерть”. “Іти на смерть” має значення не боятися ризикувати своїм життям і віддатися на повну заради когось або чогось, бути готовим пожертвувати своїм життям за іншу людину або ідею [26, с. 400], тобто означає готовність та прийняття можливої загибелі. “Загинуті” є dokonаним видом дієслова, тобто має забарвлення неминучості того, що обов’язково станеться [26, с. 77]. У даному контексті йдеться про готовність піти на все можливе, навіть пожертвувати власним життям, заради мети. Ми ще не знаємо чи загине персонаж у кінці, тому мусимо зберігати інтригу й для реципієнта. Підсумовуючи

проаналізоване, для перекладу даної реалії краще вжити еквівалент “піти на смерть”.

目瞪口呆 – *mùdèng kǒudāi* – *досл.: випріщити очі і розкрити рот (від подиву); обр.: остовніти, очманіти, бути приголомшеним.* Дану реалію система машинного перекладу Microsoft Translator перекладає як “бути ошелешеним”, а система машинного перекладу DeepL надає еквівалент “дивитися з трепетом”. Дана ідіома описує дурнуватий вигляд ошелешеної через подив, страх або хвилювання людини [33]. Еквівалент наданий СМП DeepL “дивитися з трепетом” взагалі не може вважатися коректним перекладом ідіоми, тому не є припустимим для адекватного перекладу. Еквівалент Microsoft Translator “бути ошелешеним” є стилістично вірим і може бути використаний як переклад даної ідіоми.

惊讶 – *jīngyà* – *дивувати, дивувати, вражатись; здивування, сюрприз, потрясіння.* Дану реалію система машинного перекладу Microsoft Translator перекладає як “здивовано”, а система машинного перекладу DeepL надає еквівалент “від несподіванки”. “Здивовано” - прислівник утворений від прикметника “здивований”, “бути здивованим” має значення “виявляти подив”, “бути враженим якоюсь несподіванкою” [26, с. 536]. Таким чином даний еквівалент описує стан, реакцію на подію, що вже трапилась. “Несподіванка” – неочікуване, раптове явище або подія [26, с. 387], має від нейтрального до позитивного забарвлення. Нами було прийнято рішення поєднати ці два еквіваленти і в контексті *连狗也惊讶地张大嘴* – *lián gǒu yě jīngyà de zhāngdà zuǐ* – *навіть їх пси пороззявляли пасти від здивування* використати еквівалент “від здивування” для перекладу обставини *惊讶地*.

Як ми вже змогли переконатися, системи машинного перекладу не можуть надати адекватний переклад літературно-художньому твору жанру роман. Переклад СМП є важким для прочитання та зрозуміння реципієнтом мови перекладу. Багата на полісемію китайська мова призводить до перевантаження складнопідрядними реченнями та перенасичення

недостовірними, а то й зовсім стилістично та семантично невірними еквівалентами вихідного тексту мови перекладу. Отже, літературно-художні твори потребують особливої уваги людини-перекладача та додаткової роботи з перекладацькими трансформаціями для того, аби зробити перекладений текст зрозумілим для реципієнта мови перекладу.

Підсумовуючи все проаналізоване вище, адекватний переклад обраного нами, перекладеного за допомогою систем машинного перекладу та відредагований людиною уривку з роману Шень Шисі (沈石溪) “Переправа горалів” (斑羚飞渡) наступний:

“Не очікував я від горалів такої свідомої поведінки: в критичний для своєї популяції момент вони поділилися й змогли врятувати свій вид. Не очікував від них і такого спокійного прийняття неминучої смерті. Не тільки я був приголомшений побаченням: мисливці навколо мене втратили дар мови, ба навіть їх пси пороззявляли пасти від здивування й перестали гавкати”.

На основі проведеного вище аналізу роботи СМП Google Translate, DeepL та Microsoft Translator, ми можемо виділити наступні недоліки машинного перекладу з китайської на українську мову, пов’язані із явищем полісемія:

1. Неспроможність враховувати контекст повідомлення: проаналізовані нами системи машинного перекладу не завжди можуть правильно інтерпретувати значення слів і фраз в контексті речення або тексту в цілому. Наприклад, у перекладі слова 构建 – *gòujiàn* СМП Google Translate обрала еквівалент “створювати”, хоча в контексті було б краще використати “будувати” або “споруджувати”, слово 提示 – *tíshì* СМП переклали як “підказка” замість “запит”. СМП Microsoft Translator та DeepL також були недостатньо коректними в перекладі контексту, що за відсутності подальшого редагування може призвести до неточностей та помилок. Отже, усі проаналізовані нами СМП не завжди правильно розуміють контекст, у якому використовується той чи інший термін.

2. Недостатня лексична і семантична точність: системи машинного перекладу не завжди точно передають лексичне та семантичне значення слів, що призводить до неточності перекладу або його невірною трактування. Системи машинного перекладу не завжди можуть передати повну семантику та відтінки значення слів, тому переклад може бути досить простим та поверхневим, або навпаки нечитабельним та кострубатим. Наприклад, у випадку зі сталим виразом *想出办法* – *xiǎngchū bānfǎ*, що може мати різні відтінки значення, СМП використовує лише одне з них, не завжди точно передаючи повне семантичне значення виразу.

3. Відсутність стилістичної відповідності: системи машинного перекладу не завжди використовують відповідні стилістичні варіанти перекладу, що призводить до недоліків у виразності та точності перекладу. Наприклад, у перекладі фрази *使其能够* – *shǐ qí nénggòu*, система вибрала еквівалент “давати змогу”, хоча в контексті можна було б використати варіант “дозволяти”.

4. Стилiстичнi помилки та неможливість виконувати перекладацькi трансформацiї: обидва перекладачi, Google Translate та DeepL, допускають стилістичні помилки при перекладі термінів, пов’язаних з технічною лексикою. Наприклад, СМП використовують термін “схожий на людину текст” замість більш коректного “тексти, схожі на створені людиною”.

5. Відсутність культурної компетенції: СМП не володіють культурною компетенцією, тому можуть допускати помилки при перекладі ідіом, сталих висловлювань та інших культурно залежних термінів.

6. Проблеми з вузькоспеціалізованою термінологією: під час перекладу роману, у якому головні герої – тварини, системи машинного перекладу (Microsoft Translator та DeepL) надали неправильні

еквіваленти для слова 斑羚 – *bān líng*, перекладаючи його як “імпала”, “джейран” або “газель”. Під час перекладу технічного тексту, а саме терміну 深度学习 – *shēndù xuéxí*, СМП обрали еквівалент “глибоке навчання”, хоча ІТ-термінологія має єдиний можливий еквівалент на позначення даного процесу – “глибинне навчання”. Подібні неточності призводять до помилок у розумінні змісту тексту та транслюють неточну, невірну інформацію.

7. Невраховання граматичних та стилістичних особливостей мови перекладу, що може призвести до некоректної вихідної інформації. Наприклад, СМП може неправильно вжити форму дієслова чи прикметника в реченні, або, перекладаючи дослівно, зберегти структуру речення мови оригіналу, що є непритаманною структурі речення мови перекладу.

8. Відсутність варіацій перекладу. Машинні перекладачі надають тільки один варіант перекладу, не розглядаючи альтернативні його варіації, що чіткіше передаватимуть сенс вихідного тексту та будуть краще сприйняті реципієнтом. Наприклад еквіваленти “спокійно” та “з легкістю” можуть бути вжиті в перекладі слова 从容 – *cóngróng*, залежно від контексту, перекладацьких трансформацій та рішень, що може прийняти людина-перекладач.

Висновки до розділу II

У даному розділі для проведення порівняльного аналізу роботи систем машинного перекладу Google Translate, DeepL та Microsoft Translator було використано наступні методи дослідження: метод описового пояснення, метод порівняльного аналізу. Із результатів якого випливає, що машинний переклад з китайської мови на українську, через багату полісемічність першої, має ряд недоліків, що впливатимуть на розуміння та сприйняття тексту реципієнтами.

Наприклад: нездатність враховувати контекст повідомлення, недостатня лексична і семантична точність, відсутність стилістичної відповідності, – ці недоліки в роботі СМП впливають на доречність та адекватність вибору системами еквівалентів для перекладу на мову реципієнта, а отже можуть призвести до неточностей та помилок у перекладі. Саме тому машинний переклад, здійснений СМП, не може повністю замінити професійний переклад, виконаний людиною.

З іншого боку, переклад, здійснений СМП, може бути корисним для швидкого отримання загального розуміння тексту, що може полегшити роботу професійного перекладача у ситуаціях, коли час на отримання загального розуміння повідомлення є обмеженим. Проте, при використанні СМП у професійній роботі перекладача, зокрема в мовній парі китайська – українська, для забезпечення максимальної точності перекладу, результати машинного перекладу людині необхідно ретельно перевіряти та редагувати для того, щоб явище полісемії в обох мовах не стало на заваді адекватному сприйняттю вихідного тексту.

На основі аналізу, проведеного у розділі 2.2, ми можемо стверджувати, що СМП не мають культурної компетенції, тому можуть допускати помилки при перекладі ідіом, сталих висловів та інших культурно-залежних термінів. Використовуючи стандартні моделі перекладу, СМП не встигають адаптуватися до швидкого розвитку лексики у новітніх галузях технологій, таких як ІТ-сфера, тож часто допускають неточності в перекладі спеціалізованих термінів, що може призвести до помилок у розумінні змісту тексту та передачі невірної інформації. Системи машинного перекладу часто ігнорують граматичну та лексичну полісемію як мови оригіналу так і мови перекладу, що призводить до некоректної подачі вихідної інформації, її нечитабельності та неможливості адекватного сприйняття реципієнтом. СМП надають тільки один можливий варіант перекладу, не розглядаючи його альтернативи, що спричинені полісемічністю мови оригіналу. Отже, для досягнення якісного та точного перекладу, необхідно використовувати

комбінацію машинного перекладу та людської редактури з урахуванням контексту та специфіки мови.

ВИСНОВКИ

Полісемія – наявність у одиниці мови більше одного значення – двох або декількох. У лінгвістиці прийнято виділяти кілька видів полісемії: радіальна, ланцюжкова та радіально-ланцюжкова полісемія [15, с. 154].

Китайські філологи виявляють до явища полісемії не менший інтерес, ніж європейські. Багатозначність була відома в Китаї ще в епоху династії Шан (XVI-XI ст. до н. е.). Коментаторська традиція Сюньгу (训诂) передбачала філологічне дослідження текстів, та була націлена на реконструкцію “істинного” чи “великого” сенсу мови канонів [21, с. 129].

У китайській мові явище полісемії є досить специфічним, оскільки багато ієрогліфів мають різні значення в залежності від контексту, в якому вони використовуються. На явище полісемії в китайській мові також мають вплив тони, різноманітне трактування як окремих ієрогліфів, так і цілих слів.

У вузькому значенні машинний переклад є процесом перекладу певного тексту з однієї природної мови на іншу, що реалізується комп'ютером з можливою участю людини. Машинний переклад має власні різновиди, а також специфічні стратегії та механізми. Під час процесу машинного перекладу, людина може мати різний рівень участі: передредагування, інтерредагування, постредагування, змішана участь. Машинний переклад має свої переваги: висока швидкість перекладу, низька вартість перекладу, конфіденційність, універсальність та інші. Однак також машинний переклад стикається з великою кількістю проблем, як специфічних, так і загальних. Існує безліч систем машинного перекладу, кожна з яких має свої переваги та недоліки, серед найпоширеніших можна виділити наступні: Google Translate, Microsoft Translator, DeepL, Yandex.Translate, SYSTRAN та інші.

При перекладах китайських текстів на українську мову, широка полісемічність китайської мови спричиняє ряд проблем, оскільки неправильне розуміння значення слова може призвести до неправильного перекладу. Для розв'язання цієї проблеми машинні перекладачі використовують різні методи,

такі як статистичні моделі, нейронні мережі та глибинне навчання. Для забезпечення якісного перекладу тексту з китайської мови з урахуванням такого явища як полісемія, важливо вміти використовувати машинний переклад у поєднанні з редакцією людиною.

На основі проведеного нами порівняльного аналізу роботи одних із найпопулярніших систем машинного перекладу Google Translate, DeepL та Microsoft Translator можна зробити наступні висновки: машинний переклад з китайської мови на українську, через багату полісемічність першої, має ряд наступних недоліків: нездатність враховувати контекст повідомлення, недостатня лексична і семантична точність, відсутність стилістичної відповідності, стилістичні помилки та неможливість виконувати перекладацькі трансформації.

СМП не встигають адаптуватися до швидкого розвитку лексики у новітніх галузях технологій, тож часто допускають неточності в перекладі спеціалізованих термінів, а також не володіють точним широким спектром вузькоспеціалізованої лексики з різноманітних дисциплін. Системи машинного перекладу часто ігнорують граматичні та стилістичні особливості як мови оригіналу, так і мови перекладу, що призводить до некоректної подачі вихідної інформації, її нечитабельності та неможливості адекватного сприйняття реципієнтом. Машинний переклад не здатен передати всю глибину та виразність мови, що й досягається полісемією, а також не завжди враховує місцеві особливості та культурні відмінності.

Машинний переклад може бути корисним інструментом для швидкого отримання приблизного перекладу тексту, але його результати потребують перевірки та виправлення людиною-перекладачем. Через явище полісемії, для отримання точного і виразного перекладу, додаткове редагування та корекція з боку людини-перекладача є обов'язковими.

Отже, явище полісемії в китайській мові унеможливорює повну заміну людського втручання у машинний переклад, а також здійснення якісного професійного перекладу, виконаного людиною з урахуванням усіх

особливостей як мови оригіналу, так і мови перекладу. Наразі особливо це стосується текстів літературно-художнього стилю, що потребують культурної обізнаності та розуміння контексту, а також спеціалізованих вузьконаправлених текстів, багатих на специфічну термінологію, де явище полісемії заважає зробити чіткий переклад, що може призвести до вихідної некоректної інформації.

论文摘要

本文讨论了多义词现象及其对从汉语到乌克兰语的文本翻译质量的影响，即从汉语到乌克兰语的多义词机器翻译的具体情况。

这项工作的意义在于研究术语单位的模糊性，以确保充分和准确的翻译，这是一个高语言和翻译技巧的指标。研究的对象是多义词现象、其原因、在语言系统中的地位及其对机器翻译系统翻译的源文本的充分性的影响。研究的对象是发展这一课题的实际意义，主要是以汉语系统为基础，考虑到多义词在机器翻译中的作用。研究的目的是调查多义词现象及其对机器翻译从汉语到乌克兰语的影响，确定其发生的原因，确定科学、技术和小说文学学术语中多义词翻译的具体内容和方法。

该作品由导言、两章、每章的结论、总结论和参考文献清单组成。

本文第一部分论述了多义词的概念，定义并提供了语言学中多义词概念的主要特征，提出了汉语中的多义词问题，研究汉语中多义词的历史，以及汉语多义词在汉语文本翻译中的具体情况。文章论述了现代语言学中机器翻译的本质、概念和分类，机器翻译的历史，机器翻译领域的进展，提高机器翻译质量的现代方法。文章还结合多义词现象对乌克兰语翻译结果的影响，介绍了机器翻译的主要优缺点。文章还对翻译的体裁和风格分类以及翻译的形式进行了命名。

论文的第二部分分析了最流行的机器翻译系统，即：Google Translate、Microsoft Translator、DeepL、Yandex.Translate、SYSTRAN 等，并分析了上述机器翻译系统的优缺点。第二部分对机器翻译系统将两段不同体裁的文本（沈石溪.《斑羚飞渡》；《关于 Chat GPT》）从汉语翻译成乌克兰语的质量进行了比较分析，并强调了汉语中多义词现象造成的主要翻译缺点。本文证明，从汉语翻译成乌克兰语的多义词现象是源文本在目标语言中的充分性和可读性的主要问题之一，这就是为什么机器翻译系统还不能取代由人类执行或部分执行（编辑）的翻译。

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Apkpure platform, ChatGPT app – AI Chat Bot. URL: <https://m.apkpure.com/cn/chatgpt-ai-chat-bot/com.free.customroom>
2. Bowker, L. Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction. L. Bowker. Ottawa: Univ. of Ottawa Press, 2002. 185 p.
3. Computers and Translation: A Translator's Guide. H. Somers (ed.). Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publ. Company, 2003. 349 p.
4. Daniel K. Gardner. Zhu Xi's Reading of the Analects, canon, commentary, and the classical tradition Asian Studies, Columbia University Press, 2003. 184 p.
5. Deepl App official web page. URL: <https://www.deepl.com/uk/android-app/>
6. Deng, L.; Yu, D. Deep Learning: Methods and Applications. Foundations and Trends in Signal Processing, 2014. 387 c.
7. Google Translate official web page. URL : <https://translate.google.com/about/?hl=uk>
8. Grubb, P. Review of Family-Group Names of Living Bovids. Journal of Mammalogy, 2001. Vol. 82, No. 2. 374–388 p.
9. Microsoft Translator official web page. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/translator/apps/>
10. Newmark P. A Textbook of Translation. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2001. 292 p.
11. Smartcat platform official web page. URL: <https://www.smartcat.com/>
12. Systran official web page. URL: <https://www.systransoft.com>
13. Актуальні проблеми художнього й галузевого перекладу: Матеріали IV Міжнародного науково-практичного семінару. Горлівка: КП “Горлівська друкарня”, 2013. 88 с.
14. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Раденька С. В. Термінологія та переклад. Навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.

15. Гаражанкіна О. М. Лексичні трансформації при перекладі текстів науково-технічної тематики (на матеріалі словника машинобудування та гірничої справи). Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. №. 9 (220), Ч. II. С. 149-155.

16. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: Навчальний посібник. 2001. 290 с.

17. Корунець І. В. Теорія та практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2007. 446 с.

18. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. К.: Академія, 2010. 464 с.

19. Мацак Ж. І., Скоробогатого Т. І. Машинний переклад та його специфіка – URL: http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2009/Philologia/54653.doc.htm (дата звернення 28.02.2023)

20. Пістунов І. М., Амеліна С. М. Технології комп'ютерного перекладу: Навч. посібник. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний аграрний університет, 2008. 107 с.

21. Попова О. В. Підготовка майбутніх перекладачів китайської мови у вищій школі: навч. посібник / О. В. Попова. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. 273 с.

22. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. П.: Довкілля. К, 2011. 844 с.

23. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілл. К, 2008. 712 с. URL: https://www.academia.edu/19314183/Selivanova_O.O_Suchasna_lingvistyka_napriamy_ta_problemy_1576 (дата звернення: 17.02.2023).

24. Смірнова Т. В. Переваги та недоліки застосування машинного перекладу. URL: <http://readera.org/article/perevahye-ta-nedoliky-zastosuvannja-mashyennoho-perekladu-10182877.html> (дата звернення 08.02.2023)

25. Словник української мови. Томи 1-13, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015 – 2023. 2556 с. URL: <https://sum20ua.com>
26. Словник української мови. Академічний тлумачний словник, 1970—1980. Том 1-11. URL: <http://sum.in.ua/>
27. Указ Президента України № 227/2023 від 15 квітня 2023 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 квітня 2023 року “Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”»
28. Харчук С. І., Загороднюк. Родини ссавців світу: огляд таксонів та їхні українські назви. *Geo & Bio*, 2019. Т. 17. 85-115 с. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnnpm_2019_17_10
29. Чередниченко О. І. Теорія і практика перекладу. К.: Либідь, 2005. 370 с.
30. Черноватий Л. М. Психолінгвістичні основи теорії педагогічної граматики. Х.: Основа, 2006. 245 с.
31. Щичко В. Ф. Китайский язык Теория и практика перевода; учебное пособие -2-е изд. М. АСТ: Восток-запад, 2007. 79 – 81 с.
32. 沈石溪. 斑羚飞渡 (影像青少版). 浙江摄影出版社; 第 1 版, 2016. 140 页.
33. 臧晋叔. 元曲选 赚蒯通: 文学古籍刊行社, 1955.